

Edebî Travma Kuramından Türk Travma Edebiyatına

From Literary Trauma Theory to Turkish Trauma Literature

Mine Nihan Doğan*

Öz

Dil felsefesinin verilerini kullanarak travmatik psikolojinin aktarımını sağlayan edebî travma kuramı, yazınsal metnin yazarıyla olan duyuşsal, psikolojik ve sosyolojik bağlantısını analiz etmeyi sağlamaktadır. Dil biliminin verileri kullanılarak dizisel ve dizimsel okumalardan hareket eden edebî travma kuramı, psikolojik travmaların metne yansımalarını ve post-travmatik dönem anlatılarını incelemeye yardımcı olmaktadır. Psikoloji ile edebiyatın ortak paydasında bulunan kuram, Sigmund Freud'dan (1856-1939) bu yana Geoffrey H. Hartman (1929-2016), Dori Laub (1937-2018), Dominick LaCapra (1939-), Judith Lewis Herman (1942-), Kirby Farrell (1942-), Bessel- A. van der Kolk (1943-), Cathy Caruth (1955-) ve Michelle Balaev (1974-) olmak üzere çeşitli kuramcılar tarafından temellendirilmiştir. Travma Edebiyatı olarak adlandırılabilir tür, semptomatik okumalardan hareketle edebî travma kura-

Geliş tarihi (Received): 11-02-2024 Kabul tarihi (Accepted): 10-09-2024

* Dr. Öğr. Üyesi, İzmir Demokrasi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. İzmir-Türkiye/Assist. Prof. Dr., İzmir Democracy University Faculty of Science and Letters Department of Turkish Language and Literature. minenihan.dogan@idu.edu.tr. ORCID ID: 0000-0002-9554-8153

mını ortaya çıkarır. Türk edebiyatında eril ve dişil söylem, travma edebiyatına dâhil olan çeşitli örnekler içermektedir. Bu durum özellikle 1839 sonrası kadın yazarların eserlerinde görülmektedir. Post-travmatik psikolojinin anlatıları, yazar ve şairlerin psikobiyografilerinin belirlenmesine veri sağlamaktadır. Böylece travma edebiyatı kapsamında travmatik sanatçıların psikobiyografi türüne katkıları edebî eser üzerinden okunabilmektedir. Bu çalışmada; edebî travma kuramının daha önce tanıtılmamış olan tarihçesi, kavramsal ve sözlüksel alanı ile Travma Edebiyatı literatürüne etkisi ve edebî eserlerde değiştirdiği faktörler üzerinde durulmaktadır.

Anahtar sözcükler: *edebî travma kuramı, post-travma, travma edebiyatı, psikobiyografi*

Abstract

The literary trauma theory, which facilitates the transmission of traumatic psychology through the philosophy of language, enables the analysis of the emotional, psychological and sociological connections between the literary text and its author. Utilizing linguistic data and engaging in sequential and syntactic readings, the literary trauma theory helps examine the reflection of psychological traumas in the text and explore narratives of the post-traumatic period. Grounded in the common ground of psychology and literature, this theory has been established by various theorists ranging from Sigmund Freud (1856-1939) to Geoffrey H. Hartman (1929-2016), Dori Laub (1937-2018), Dominick LaCapra (1939-), Judith Lewis Herman (1942-), Kirby Farrell (1942-), Bessel A. Van der Kolk (1943), Cathy Caruth (1955-), Michelle Balaev (1974-) and others. Thus, the genre that can be called Trauma Literature, which emerges as a result, reveals the literary trauma theory based on symptomatic readings. Narratives of post-traumatic psychology provide data for identifying the psychobiographies of authors and poets. Thus, within the scope of trauma literature, contributions of traumatic artists to the genre of psychobiography can also be interpreted through literary works. In this study, the previously unexplored history of literary trauma theory, its conceptual and lexicological domain and its impact on Trauma Literature will be emphasized, along with the factors it alters in literary works.

Keywords: *literary trauma theory, post-trauma, literature of trauma, psychobiography*

Extended summary

Traumatic events not only affect individuals psychologically but also impact their individual creativity. Experiences, such as migration, rape, torture, marginalization as the “other” and separation from a loved one thrust individuals into a disruptive situation. The effects of trauma are devastating. Efforts are made to recover from this destruction. During the period known as post-traumatic, it is observed that the creativity levels of individuals interested in arts increase. Artists sustain their creativity in the context of post-trauma in two ways: by finding relief through writing about their experiences or by leaving behind writings containing images that lead to their suicide. The transfer of the healing stage to literature occurs through word choice,

the use of imagery and the preference for metaphors. The traumatic discourse, with its structure disrupting syntax, bears witness to the lives of poets or writers.

Post-traumatic literature, filled with testimonial narratives, is analyzed through trauma theories. The Post-Vietnam Trauma theory and the Literary Trauma theory reveal traces of testimonial stories, either explicitly or implicitly. Traumatic analyses progressing within the framework of literary trauma theory reveal the person who constitutes the literary text. Therefore, the notable attitude in texts is the intra-textual and extra-textual data included in the examination field of literary trauma theory, utilizing psychoanalytic data. The data in the text provide information about the psychobiography of the person creating the text. Thus, a turning point is created where fiction meets reality. Building on Freud's writings on the madness of artists, the reflection of the artist's anxieties in art as an expression also contributes to the development of the genre of psychobiography. Literary history about literature exposes literary traumas. Thus, the literary trauma theory, which lies at the intersection of psychology, linguistics and literary theories, reveals how trauma is depicted within the text. Thus, the investigation also explores how the traumatic discourse changes in the eyes of the reader. Literary trauma theory conveys to the reader the psychology that trauma devastates in individual and societal memory areas through literary works. At this point, the interplay between fiction and reality prompts one to contemplate the instrumental function of literature.

The tradition of self-expression through writing, proven through research to contribute to the healing process post-trauma, exhibits an approach to literature and psychoanalysis. Since Sigmund Freud (1856-1939), scholars such as Geoffrey H. Hartman (1929-2016), Dori Laub (1937-2018), Dominick LaCapra (1939-), Judith Lewis Herman (1942-), Kirby Farrell (1942-), Bessel A. van der Kolk (1943-), Cathy Caruth (1955-) and Michelle Balaev (1974-) have worked in this field. It can be observed from these theorists that literary trauma gives rise to the genre of trauma literature. The amalgamation of traumatic discourse with fictional structure in literature also provides a data field to examine the author/poet's healing process. While conveying the depth of the traumatic background story to the reader, it also provides insights into its societal impacts. The shaping of trauma literature by traumatic migrations, rapes, losses, natural disasters and other horrifying events also leads to its intersection with the genre of underground literature. Thus, literary works rooted in individual or societal traumas when analyzed using the data of literary trauma theory, serve as examples of the genre of trauma literature. Formun Üstü

Giriş

Psikolojik travma, fizyolojik ve ruhsal durumu etkilediği kadar sanat ve edebiyatı da kendi yürüngesinde döndüren bir kırılma noktasıdır. Yaşanan kırılmanın travma türü ve kaç yaşında yaşandığına göre değişiklik göstermesi, edebî eserin yaratıcısının da bu doğrultuda post-travmatik eserler meydana getirmesine neden olur. Kurgusallığın travmatik söylemi, kurgu şahıslarındaki karakterizasyonu ve söylemin kendisini etkilemektedir. Sanatçıların acıyı yaratıcı bir süreç olarak ele alma süreci, sözceleme aşamasında melankolik bir estetik anlayışı yaratmaktadır.

Sigmund Freud (1856-1939) travmanın yaşanan olay sonrasında hatırlanamaya sebep olan geçici hafıza kaybı benzeri bir deneyim ile karakterize olması ve ancak belli bir süre sonra tekrar dönmesini *Project for a Scientific Psychology* (1895) eserinde öne sürmektedir (Aygan, 2024: 124). Ayrıca sanatçılar üzerine yaptığı incelemeler, 1979'da Türkçeye çevrilerek *Sanat ve Sanatçılar Üzerine* adıyla basıldığında; Leonardo da Vinci, Dostoyevski, Mikelanj, Goethe, Shakespeare hakkında bilinmeyen detaylar ortaya koyulur. Freud'a (1979: 5-10) göre sanatçılar, psikanalizin inceleme alanına dâhil edilmesi gereken kişilerdir. Sanatın iyileştirici ve dönüştürücü yönü üzerine yapılan çalışmalar, çocuğun kimlik oluşumundan denetimsel otoritesini benliği ile çatışmasına kadar sürmektedir. Çocukluk travmalarıyla sanata yönelen bireyin iyileştirici gücü de bu noktada ortaya çıkmaktadır. Freud'un travmatik deneyimler üzerinden odaklandığı hafıza teorileri, psikolojik kavramların tanımlanmasına olanak sağlamaktadır.

Freud'un sanatçıların travmalarına odaklanması, travma edebiyatının temelini oluşturmaktadır. Sonrasında farklı modellere de örnek teşkil etmektedir. Ayrıca psikanalitik teori alanında yüzyılın öne çıkan modelleri Jean-Martin Charcot (1825-1893), Joseph Breuer (1842-1925), Morton Prince (1854-1929), Hermann Oppenheim (1858-1919), Pierre Janet (1859-1947), Abram Kardiner (1891-1981) gibi araştırmacılar tarafından geliştirilmektedir. Travma olgusu, Freud tarafından "histeri" olarak tanımlanmaktadır. Sanatın oluşumunun bir dışa vurum olduğu düşünüldüğünde dışa vurulan bilincin cinsellikle alaka kurulması önem arz etmektedir. Cinselliğin saldırganlıkla iç içe ele alınması konusu ise temel içgüdülerle arkaik betimlemelere gönderme yapmaktadır. Aygan'a (2018: 15) göre onun "Ödipus kompleksi" teorisinin sonucu; histerik hastaların bilinçaltı sapkın arzularını bedenleştirmesi ve kadınların travmatik deneyimlerini konuşmalarını engellemesidir. Ayrıca Breuer ve Freud'a (1955: 192) göre travmatik olay olarak tanımlanan durum, sadece geçmişin etkilerini ve anlamını erteleyen gecikmiş bir eylem süresinden sonra idrak edilmektedir.

Yazınsal açıdan bir sanat eserinin yaratım süreci, Yeni Eleştiri'nin kazandırdığı fikirlerin aksine sanatçısının hayatından etkilenmektedir. Sanat eserinin yaratımı, sanatçısına bağlı olarak onun travmalarından etkilenen yapısıyla öne çıkmaktadır. Sanatın iyileştirici gücünün eserden hareketle oluşması, sanatçısı için önemli bir göstergedir. Sanat eserinin analizi, psikologlar ve edebiyat araştırmacıları tarafından farklı farklı ele alınsa da sorunun olgusalılığı değişmemektedir.

Psikologun bir edebiyat eserini incelemesi ile edebiyat eleştirmeninin incelemesi arasında bir ele alış farkı vardır. İkinci için kesin bir önem ve değer taşıyan şey, birinci için hiçbir önem taşımayabilir. Pek sağlam bir edebiyat değeri taşımayan bazı eserler, çoğu kere, psikolog için büyük bir ilgi konusu olurlar. (Jung, 1981: 55)

Psikolojik travma, fizyolojik ve psikolojik yapısıyla her ne kadar negatif algılar içerse de bireyi yaratıcılık düzleminde pozitif yönde etkileyen bir olgudur. Anlatının kurgusalılık boyutunda travmatik geçmişi ve bunların neden olduğu travmatik hatıraları birer imge olarak eserlerine yansıtan sanatçı, bilinçaltına gönderdiği ve kendisinin dahi unuttuğunu düşündüğü verileri bilerek veya bilmeyerek eserine yansıtmaktadır. Barthes'in tanımlamaları ve yazarın öldüğüyle ilgili açıklamalarıyla anlatıcı faktörünün ortaya çıkmasının bile unutulmayan im-

geleri kurgu her ne olursa olsun esere yansıtmayı engellemediği düşünülmektedir. Yaratılan her imge, figür ve göstergenin yaşanan bir hatıradan kaynaklandığı, travmatik sözcelemede gözlenmektedir. Yapısalcı bakışın; inceleme konusuna dâhil edilen her şeyi *sözce* olarak kabul etmesiyle birlikte travmatik durumların edebî eserden yola çıkarak özne ve nesne öğelerinden kurgusal yapıda ne gibi değişiklikleri meydana getirdiğinin incelenmesi, psikolojik travma olgusu etrafında gelişim göstermektedir. Olgunun diğer çeşitlerinden ayıran nokta; boyutsal, düzlemsel ve mekanik olarak sanat ile edebiyatı etkilemiş olmasıdır. Psikolojik travma olgusunun eser incelemelerinde kullanılan kuramsal temeli, bireysel gözlemleri ayrı ayrı kavramsal-sözlüksel alanıyla birlikte tanımlanmış bir kimliğe sahiptir.

Olgusal olarak travmanın psikolojik boyutlarının yarattığı değersizlik hissinin, ruhsal anlamda bir tehdit yaratmaya ek olarak fiziksel izleri de görülmektedir. Çocukluğundan beri psikolojik travmayla yüzleşmek zorunda kalan kişinin gelişimi farklılık gösterebilmektedir. Dağ Karataş (2016: 5) “Bir kişi için ağır stres tepkisi oluşturabilecek olay başka biri için aynı derecede stres tepkisine neden olmayabilir” ifadesiyle durumu özetlemektedir. Böylece travmatik olgunun şekil ve boyut değiştirme biçimi değişebilmektedir. Kısmen iç ve dış faktörlü etkilerle açık bir süreç başlatır. Edebî yaratıcılık boyutunda Freud’un tanımlamaları ile birlikte askerî alandan çıkılarak sanatçıların travmaları sorgulanmaya başlanır. Öznelerin, maruz kaldıkları travmalarını doğrudan veya dolaylı biçimde dile getirmeleri, edebî eserin travmatik teorisini ortaya çıkarmaktadır. Adorno’nun negatif diyalektik anlayışının etkilediği özne ve öteki ayrımları, travmatik görüşün ana odağı olmaktadır. Çalışkan’a (2018: 106-107) göre edebî travma kuramı, aslında normatif olması dolayısıyla ahlaki sayılan etik anlayışı ile travmaya bakışı tarihsel ve sosyolojik olarak “mağdur” olanın üzerinde toplamaya çalışmaktadır. Çalışkan (2018) ayrıca “Freudyan örtme” kavramıyla da travma kuramlarından olan Post-Vietnam travma kuramının adlandırıldığını söylemektedir.

Psikolojik travmanın edebî yaratıcılığı bağlamında Post-Vietnam travma kuramı, siyasi rejim kaynaklı ilerleyen bir altyapıya sahiptir. Vietnam Savaşı (1955-1975) odaklı negatif diyalektik durumunun Freud’un kavramları çerçevesinde okunması, Nazi dönemindeki toplu intiharlarının sebebinin siyasi rejim kaynaklı olması gibi Vietnam döneminin kalıcı sancılarının askerler üzerindeki etkilerinin incelenmesi kuramının doğuşuna neden olmaktadır.

Post-Vietnam Travma Kuramı ile Edebî Travma Kuramı, inceleme alanları bakımından farklılıklar göstermekle birlikte psikolojinin konusunu edebî eserlerdeki özne ve nesnelere nasıl etki edeceğinin bildirisini sunmaktadır. Böylece oluşan travma edebiyatı, travmatik sözceleme sürecinde kim, nerede, ne zaman ve nasıl sorularını sözcelemeden alıcısı konumundaki okuyucuya/ izleyiciye sordurmaktadır. Disiplinleri birleştiren bir küme görevi gören negatif sözceleme ögesi konumundaki travmatik ruhsal durum, pozitif alanda sanat eserine etki etmektedir. Öyle ki Elissa Marder (2006: 1-52); “Trauma and Literary Studies: Some ‘Enabling Questions’” adlı makalesinde, “nadir görülen bir çalışma nesnesi” olarak tanımladığı psikolojik travmanın tıp terimi olmasına rağmen sosyoloji, psikoloji, tarih, edebiyat ve halk sağlığı gibi diğer disiplinlerle de ilişkili olabileceğine dikkati çekmektedir.

Göstergelerarası bir aktarım yapan travmatik sözcemele, askerî ve siyasi odaklı incelemelerle gelişim göstermektedir. I. Dünya Savaşı'nda her türlü şiddet kaynaklı zararın askerler üzerindeki etkisine yönelik araştırmalar yapan sağlık memuru Charles Myers, "shell shock" ifadesiyle savaş şokunun travmatik reaksiyonlarını tanımlamıştır. Savaşın başlı başına bir olgu olarak travmatik duygulanımlar yaratması, ilk olarak psikolojik sarsıntıyı meydana getirmektedir. Travma olgusunun yıkıcılığının aksine 1980'de dönüm yaratan *Ruhsal Bozuklukların İstatistiksel El Kitabı (DSM-III)* ise ruhsal problemlerin tanım ve kapsamını değiştirerek sadece savaşın yol açtığı felaket, tecavüz, kaza ve zulme odaklanmıştır (Aygan, 2020: 472). Bahsedildiği şekilde ele alınan yaklaşım travmatik incelemeyi geride bıraktığı için dikkat çekmektedir. Temellendirilmiş intihar fikriyle psikolojik travmanın söylemselleşerek literatürde yerini alması ise edebî travma kuramının yazınsal metne yaklaşan yapısıyla oluşur. Freud'un sanat yapısına yaklaşımında, hastayla terapi yapmak arasında kurduğu bağ gibi, askerlerin dili ile sanatçıların dili birbirinden ayrı tutulmuştur. Ortak noktaları ve benzeşen özellikleri olsa da, yaptıkları işlerin doğası gereği travmalarını yansıtmaya biçimleri arasındaki fark belirgin bir şekilde ortaya konmuştur.

1. Edebî travma kuramı

Psikanaliz ve postmodernizm, edebiyatı şekillendiren unsurlar olarak travmanın yarattığı yaratıcı düzlemin sözcüksel gelişimine katkıda bulunan birer unsurdur. Aynı zamanda feminizm ve edebiyat eleştirisi ile de iç içe geçtiği görülmekle birlikte bireysel bunalımların toplumsal buhranlara dönüşümünü meydana getirmektedir. Sadece feminizm ve postmodernizmle ilişkilendirilemeyecek olan konu, ilkel yazımlardan bu yana sanatçısının iç dünyasını aktarma aracı olarak kabul edilmektedir. Psikolojik travma olgusunun psikolojinin alanından çıkarak özne-nesne diyalektiği bağlamında edebiyata dâhil edilmesi, "yaratıcı ve sanatsal" olarak adlandırılabilir olan verimli süreci beslemektedir. Disiplinlerarası uygulamaların edebiyat ile psikolojiyi birleştirdiği bir noktada, kavramsal ve sözlüksel alanını tamamlamış olan edebî travma kuramı ortaya çıkmaktadır.

Yazınsallığın edebî türleri ile öğretici türlerine yön veren *edebî travma kuramı* (İng. *Literary trauma theory*), travma araştırmalarının yönünü edebî sahada şiir türünden başlatmaktadır. Freud'un sanatçıları üzerine yaptığı kapsamlı incelemeler, onların psikolojik hastalıklara yatkınlıkları eserlerinde bunları nasıl işledikleri üzerine dikkati çekse de "post-travmatik" olarak adlandırılabilir travmaya maruz kaldıktan sonraki durumu anlatmaya yarayan ifadeler, sanatın en çok yazınsal alanda şiir türünde ortaya çıkan bir nitelik olduğunu kanıtlamaktadır. Sözcemele öznesi konumundaki yazar ile sözcemele öznesi olarak tanımlanan anlatıcı kimliklerinin, dilsel göstergeler üzerinden travmatik durumlarını ortaya koymaları, kuramsal yapının temelini oluşturmaktadır.

Kuramsal alanın temeli asıl olarak disiplinlerarası bir yaklaşımla psikoloji, sosyoloji, tarih, savaş, siyaset ve edebiyatı iç içe ele almaktadır (Heidarizadeh, 2015: 789). Siyasetin etkilediği ve yordduğu ruhlar, ölü bedenlerle gezmeğe; ayrımcılığa, dışlanmalara, toplumsal olaylar sebebiyle işkencelere, göçe ve bunların öne çıkardığı travmalara sebep olmaktadır.

Kuramın çıkış noktası olan göç travmaları ve benzer şekilde kişilerin soykırımlardan kaynaklanan dramatik yaşantılarıdır. Yale Üniversitesi odağında ilerleyen *Holokost* (İng. *Holocaust*) çalışmaları psikolojik şiddet bağlamında Fortunoff Holokost Tanıklıkları Video Arşivi'ni yaratır. Dori Laub'un katkılarıyla Yale Ekolü'nün II. kuşağı ve travma sonrası stres bozukluğu alanındaki klinik çalışmalarla birlikte edebiyat teorisi yaratıcılık ilişkisi içinde ele alınır (Çalışkan, 2018: 68).

Edebî yaratıcılık bağlamında travmatik geçmişin ifşası sayılan edebî eser, tarihî boyutlarıyla ele alındığında toplumsal travmalara; bireysel düzlemde değerlendirildiğinde ise kimliksel travmalara kapı aralamaktadır. Savaş odağında göç ve soykırımla birlikte ele alınan travmatik okumalar, yazınsal alanın tarihi kurgusal ve öğretici metinlerine yansımakla birlikte Post-Vietnam travma kuramını edebî travma sahasına dâhil etmektedir. Vietnam Savaşı (1955-1975) sonrasında savaşa katılan askerler üzerine yapılan çalışmalar; askerlerin içinde buldukları veya bizzat tanıklık ettikleri olayları içselleştirdiğini kanıtlamaktadır. Felaket olgusu etrafında ele alınan savaş yıkımı, her iki taraf için de sarsıcı olmakla birlikte edebî eserlere konu olacak bir araştırmayı tarih sahnesine dâhil etmektedir. İnsanlık suçlarının savaş suçlarıyla iç içe geçtiği tecavüz, işkence, kimliksizleştirme hareketleri travmanın sempptomlarını zihinsel ve fiziksel olarak yıkım yaşayanlara sunmaktadır.

Yaşanan felaketlerin zihinsel alanda travmaya dönüşerek duygulara yansımaları olayı, yazınsallığın temelini ve kurgusallaştırma aşamasının basamaklarını oluşturmaktadır. *Edebî travma metinleri* (İng. *Trauma Texts*) olarak adlandırılan yapıtları anlamak amacıyla edebî travma kuramının ortaya çıkarıldığı düşünülmektedir. "Parsing the Unspeakable in the Context of Trauma" başlıklı yazısından hareketle Barry Stampfl'a (2014: 15) göre travmatik anlatı, romantik aşk ile ilişkilendirilen kutsal olduğu kadar anlatması zor olan retorik bir araçtır. Modern ve postmodern dünya düzenlerinde tarif edilemeyen kinayeli bir anlatıdır. Adorno'nun diyalektik çalışmalarına gönderme yapan travmatik bir söylem, bireyin aydınlanmasının ifşasıdır. Bireysel aydınlanma şiirsel söyleme gönderme yapmaktadır. Özellikle şiir sanatı, Auschwitz'ten sonra Holokost araştırmalarında olumlu biçimde ilerlemektedir. Multidisipliner yaklaşımıyla kimliksel ifadelerin karmaşık doğasını takdir eden yorumlayıcı bir travma sorgulaması, çocukluk çağı travmalarına odaklanan gelenekçi Freudyen bakış açısının ötesine geçerek durumsal konulara odaklanmaktadır (Vickroy, 2014: 131). Soykırım ve göç temalarının doğurduğu travmatik realizm, edebî akım olarak Batı ile Doğu'yu birbirine yakınlaştıran bir sentez oluşturmaktadır.

Kavramsal ve sözlüksel altyapısıyla edebî travma kuramı; Sigmund Freud'un (1856-1939) histeri tanımlamalarından hareketle yazın alanında özellikle Yale Üniversitesi, Harvard Üniversitesi ve MIT odağında ilerleyen çalışmalarda çağdaş teorisyenler Cathy Caruth (1955-), Dori Laub (1937-2018), Bessel A. van der Kolk (1943-), Judith Lewis Herman (1942-), Dominick LaCapra (1939-), Kirby Farrell (1942-), Michelle Balaev (1974-) ve Geoffrey H. Hartman (1929-2016) tarafından ele alınan bir nitelik kazanmaktadır. Travma kuramı araştırmaları, 21. yüzyılda çalışılan modern yaklaşımlar arasında yerini alsada kökenleri psikanalize dayanmakla birlikte psikoloji ve edebiyat arasında köprü kurmakta ve yazarı/sairi ile eserine yansıyan psikolojik yapısını tahlil etmeyi kolaylaştırmaktadır.

Psikanalitik yaklaşımın 1990'lı yıllardaki temsilcilerinden Cathy Caruth, dışa vuruma ağırlık veren aşırı deneyim yükleyen modeli ile teorisini Freud'a dayandırmaktadır. Çoğulcu bir travma modeli ileri süren teorisyen geleneksel modele yaptığı eklemelerle ruhu parçalayan travma olgusunun parametrelerini alternatif yaklaşımlarla harmanlamaktadır. Eleştiri alanını etkilemeyi başaran modeli ile edebî travma grubunu etkilemektedir. *Yale French Studies* dergisinde yayımlanan “Unclaimed Experience: Trauma and the Possibility of History” (1991: 181) adlı makalesiyle bilim dünyasında çığır açan ve kavramı tanımlayan Cathy Caruth; yazısında yalnızca edebî veya felsefi metinlerin okunmasında değil, daha geniş biçimde tarihsel ve politik alanlarda da travma olgusunun kendine özgü ve paradoksal olarak ilerleyen deneyimsel ifadesinde belirgin şekilde ortaya çıkan olgu zıtlıklarının da görülmesi gerektiğini söyler. Bu makaleyi de dâhil ettiği *Unclaimed Experience: Trauma, Narrative, and History* adlı kitabını ise 1996 yılında yayımlayarak travma kuramına katkı sağlar. Klasik edebî travma yaklaşımını gözler önüne sermekle birlikte söylemleri, geleneksel travma modeline uygun olarak bilincin parçalanması ve doğrudan dilsel temsil süreçlerini engelleyen bir çizgide ilerlemektedir.

Psikolojik travma kuramları içinde Caruth'un fikirlerini temellendirdiği için öne çıkmasının ardından Felman ve Laub'un isimleri de anılır. *Testimony: Crises of Witnessing in Literature, Psychoanalysis, and History* adlı kitap, ikilinin çeşitli akademik dergilerde yayımlandıkları yazıların toplandığı bir yapıt olarak kuramsal çerçevede kullanılmaktadır. Caruth'un psikolojik travma modeli, travmatik deneyimin ruhsallığa geri dönülemez biçimde zarar verdiğini öne sürmektedir. Aslında travma olgusu, benliği ve kimliği parçalayarak normal hafızanın dışına itilen olaylar zincirini kıran asıl etkidir. Bu nedenle psikanalitik inceleme metoduna başvurularak travmatik çözümleme yapılmalıdır.

Kuramda ileri sürülen düşüncelerden hareketle korku düzeyi, dil bilimsel kodlar hâline gelerek zihnin kapasitesini zorlamaya başlar. Caruth'un geleneksel modelinde böylece travma, bilinç düzeyinde adeta bir tümör olarak ilerler ve travmatik deneyim, geçmişin bir yaşam anlatısına dâhil olmasını engelleyen bilinç üzerinde olumsuz patolojik etki yaratır. Bu model aynı zamanda zihinde içsel farklılıklar ve değişiklikleri yapan bir dışsal acı figürünü de ortaya çıkarır. Bu şekilde dışsal etkinin insan üzerindeki varlığını travmanın “anlatılamaz” yapısına bağlama meselesi de kendiliğinden oluşur. İnsanoğlu için aşırı travmatik deneyimler, bilinci kırdığı kadar dili de yok etmektedir. Yaşandığı düşünülen olay, normal bilinç algısında aslında yoktur. Ne zaman ki sözsüz bir durumda anlayış sınırları korunur, o zaman ruh üzerinde acı çekme merasimi başlar. Travmanın edebî çerçevede tanımlanması ve kuramsallaşması da bu acı çekmenin betimlenmesiyle başlar.

Tasvir önemli bir söz sanatı olarak travmatik duygu durumun ortaya konması ve teşhisinde kullanılmaktadır. Caruth'un yazınsallık alanındaki görüşlerinin travma ile ilişkisi, travmanın bilinçteki tuhaf yokluğu, kimi zamansa hayalet kadar belirsiz varlığını sorgulamayı gerektirir. Hafıza ile ilişkisi içinde ele alınan travma kuramı bu noktada problem her ne olursa olsun meselenin insan beyninde başlayıp bittiğinin göstergesi olmuştur. Hem bireysel travmatik deneyimler hem de kolektif tarihî olaylar zincirini yeniden üretim sürecine dâhil eder (Caruth, 1996: 11).

Anne Whitehead (2004: 5) *Trauma Fiction* adlı eserinde bu alanda öne çıkan Cathy Caruth'un *Trauma: Explorations in Memory* adlı yapıtında "travmanın disiplinler arası doğasını yansıtmak adına film yapımcılarından sosyologlara, psikiyatlardan edebî kuramcılara kadar birçok önemli ismin makalelerini ve röportajlarını bir araya getirdiğinden" bahseder. Psikolojik travmalarla ilgili kuramların ve kavramların yazınsallık dışında da diğer alanları etkilediği görülür. Edebiyat alanındaki etkilenme, edebî travma kuramını doğurur. Travma odaklı okumalar, travma türlerine göre dağılımı içererek var ise travmanın sebep olduğu psikolojik bozukluk üzerinden semptomların seçilmesine yönelik göstergeleri tespit etmeyi amaçlar. Bu nedenle psikolojik travmaların beslediği poetik yaratıcılık, estetiğin farklı dallarını etkilediği gibi Freud'un görüşlerinden hareketle edebiyat yapıtına hasta ile terapi yapıyor gibi yaklaşılmasını öngörür. Şairleri çılgın olarak niteleyen Freud'un edebî travma kuramının, psikolojik travma türlerine göre altı başlıkta incelenmesi, beraberinde psikolojik bozuklukları getirmektedir.

Alexandra Weiss'e (2019: 103) göre izler bulanıklaşmaya başladıkça, melodiler tanınmaz hâle geldikçe travma kendini göstermeye başlar ve insan hayatı "açıklamasız" bir yere savrulur. Unutmaya başladıkça travmanın izleri silinmeye başlansa da yazınsallık, travmanın kaleme alınmasını ve yazıya geçerek unutulmamasını sağlar. Travma anlatıları, yazınsal metinlerde bir yöntem bildirdiği gibi imgelerin oluşturduğu düzlemi de dil yoluyla etkiler. Christa Schöfelde'e (2013: 31) göre Caruth; travmanın bir yöntem gerektirdiğini söylemekle birlikte travmayı metinsel olarak gerçekleştiren temsille anlaşılmağı boşluklar ve sessizlikler yoluyla, tekrarlanarak bozulan dil ve anlayışın çöküşü biçiminde tanımlamaktadır. Buradan hareketle dil biliminin verileri, travmanın ifşası noktasında yazınsallıkta kişinin travmatik kimliğini dili yoluyla ortaya çıkarmaktadır.

Ağır psişik travma kurbanları ve onların çocuklarıyla çalışan Dori Laub, Yale Üniversitesi Tıp Fakültesinde Klinik Psikiyatri profesörüdür. Holokost Tanıklıkları için Fortunoff Video Arşivi hâline gelen *Holocaust Survivors* adlı film projesinde kurucu ortaktır. Bosna Hersek'te yapılan katliamdan sağ kurtulanları iyileştirmek için çalışmalar da yapan Laub, soykırım travmalarına odaklanmaktadır. Travmatik üslubun kolayca fark edilebileceğini savunmaktadır. Gösteren ve gösterilen düzlemleri üzerinden hareket eden yapılar, görgü tanıklarının ifadeleri doğrultusunda oluşturulan arşivlerle somut hâle gelmektedir. Jameson'ın üstyorumunda olduğu gibi travmatik olanın yorumlanarak aktarılması Laub'un da konusudur. Bu durum, yapısalcılığın dil bilimsel göstergeleri kullanarak söze aktarılması ve perdeye yansıtılmasını öngörmekte ve soykırım odaklı travmatik deneyimlere odaklanmaktadır. Dori Laub ve Daniel Podell'in (1995: 991) "Art and Trauma" başlıklı yazısında *Travma sanatı* (İng. *Art of trauma*) olarak tanımladığı sanatsal yaratıcı dönüşümü, Kamboçya iç savaşına maruz kalanlar üzerinden açıklamaktadır. Sanatın yaratıcı bir süreç olarak imgeleme aşamalarına arketipsel görünüm biçiminde travmatik söylemi dâhil etmesi oldukça önemlidir. Travmatik aksiyonun siyaset temelinde ilerleyen sarsıntılılarıyla medyadaki yansımalarını ele alan Bessel A. Van de Kolk, bilimkurgu ile travma bağlantılarını incelemektedir. Travma ve hafıza çalışmalarına odaklanmaktadır.

Travma kuramının tarihini çelişkili etkileşimlerden ibaret sayan Michelle Balaev (2018), “Trauma Studies” adlı yazısındaki çoğulcu bakış açısıyla hem edebiyatçıları hem de psikologları ilgilendiren bir yapı olarak tanımladığı alternatif yaklaşımları, travma tanımını genişleterek klasik modellerin ötesine taşımaktadır. Her iki alanın da bilgisini içeren konuyu, eleştirmen olarak nitelendirdiği kendisinin görüşlerinden hareketle incelemektedir. Travmanın dil üzerindeki etkisine odaklanmakla birlikte sosyal psikoloji kuramları ile edebî alandaki travmatik söylemi iç içe geçirmektedir. *Contemporary Approaches in Literary Trauma Theory* başlıklı çalışmasının “Literary Trauma Theory Reconsidered” başlıklı bölümünde yeni yaklaşımları değerlendiren Balaev, edebiyat eleştirisinde akademisyenlerin oynadıkları rolü postyapısalcılıkla birlikte kapsama dâhil ettiklerini ifade etmektedir.

Postmodernizmin bir getirisi olan post yapısalcılık kuramı edebiyat eleştisine kazandırdığı inceleme yöntemleriyle Travmatik sorgulamayı eklemektedir. Kollektif sosyal bir uygulamayı doğuştan gelen nörobiyolojik özelliklerle harmanlayan yazınsal alanın sanatçısı konumundaki yazar/şair grupları eserlerine nüfuz ettirmektedir. Caruth’un modeli üzerinden yapısökümcü ve dil bilimsel verilere açık olduğunu söylediği travma kuramını tanıtan Balaev, değişen psikolojik durumların edebî eserlerde çeşitli göstergebilimsel, yapısökümsel, dil bilimsel ayaklarının olduğunu eklemektedir. Travmatik psikolojinin yapısal ve postyapısal unsurlara uymadığını söylemektedir. Balaev aynı zamanda psikolojik yasaların; dilin anlamını yöneten göstergebilim kuramına ait verileri, klasik model analizinden daha verimli kullandığını bu nedenle göstergebilimsel çözümlmeye yatkın olduğunu iddia etmektedir (Balaev, 2014: 2). Psikanaliz ve göstergebilimi birlikte kullanmayı öneren teorisyen travmanın işlevselliği yeniden yapılandırıldığını öne sürerek yapıların kırılarak inşa edilme sürecini ele almaktadır. Michelle Balaev’e (2014: 2-10) göre edebî travma kuramı dâhilinde travmanın yazını; gösterge, retorik ve sosyal endişeler bağlamında gösterge teorisiyle ilişkilendirilebilmektedir.

2. Travma edebiyatı

Travma edebiyatı tanımlamasını ortaya çıkaran asıl olgu, psikolojik travmanın edebî eserlerde nasıl ortaya koyulduğu ve işlendiği sorusudur. Edebî tür ayrımları bakımından Batı literatüründeki Orta Çağ estetiği, travmatik söyleme karşılık gelse de Türk edebiyatında böyle bir adlandırmaya rastlanmamaktadır. Edebiyatımızda 1839-1923 kuşağında yaratılan; savaşlar, tahribatlar ve göçler, 1940-1960 çizgisindeki modernizmin etkileriyle 1960-1980 postmodernizminin buhranlarının bireyi toplumsal travmalarından koparıp bireysel travmalarıyla baş başa bırakma çabasının edebî eserlerdeki somutlaşmış şeklidir. Bu nedenle travma edebiyatı tanımlaması, her türlü bireysel ve toplumsal travmayla mücadele ettiği anlaşılabilir edebî eseri içine alan geniş bir alandır. Edebiyatın travmatik boyutlarını anlamak için travma çalışmalarının semptomatik okuma ile yazınsallığı nasıl psikolojiye yaklaştırdığını görmek gerekmektedir.

Travma çalışmaları; Freud’un çalışmalarıyla bilimsel nitelik kazanmakta, edebiyata aktarımı sayesinde psikanalizle bağlantı kurmaktadır. Semptomatik incelemeler üzerinden teo-

risyenlerin fikirleri, kurgusal alanda farklı kazanımlar yaratmaktadır. Travmanın hafızada yarattığı sarsıcı etki, eşyanın tabiatına aykırıdır. Dil bilgisinin söz dizimsel düzeyde yaptığı çözümlenme hafıza yitimine neden olmaktadır. Sasani ve Arjmandi'ye (2018: 10) göre travmatik durumdan habersiz olursa dahi şoka uğramak ve durumu kavrayamamak insanın kontrolü dışında gerçekleşebilmektedir. Kuramsal altyapısıyla travmanın edebiyata yansımaları, dünya edebiyatlarında sık görüldüğü kadar Türk edebiyatı bağlamında kuramlaştırılmamış durumdadır. Kavramsal ve sözlüksel altyapısı tamamlanmasına rağmen edebiyatın içinde farklı türlerin ve alanların dağılımında edebî açıdan travmayı ele almamak şaşırtıcıdır. Doğrudan travma adlandırmasının yerine, travmaya sebep olan kaynaklara gönderme yapan izlekler ve düzlemler üzerinden anlatılar yürütülmektedir. Travmanın kurgusal düzlemde bir analiz gerektirmesi, sanatçısının travmalarını yansıtması kadar kaleme alınan eserin içindeki kişileri de ilgilendirmektedir. Bu noktada travmatik edebî eser üç aşamadan meydana gelmektedir:

- 1- Sözceleme Öznesinin Travması (x^1)
- 2- Sözce Öznesinin Travması (x^2)
- 3- Sözcelemenin Sözce Öznesinin Travması (x^3)

Sözceleme öznesi olarak adlandırılan yazarın metni oluştururken bahsettiği travmatik düzlem, kendi yaşantısının aktarımı olabilmektedir. “Nevrotik bireyin yüzleşemediği problemleri giderek hastalık hâlini alarak çeşitli süreçleri başlatır. Hastalıkla doğrudan ilişkisi olan bu olgu, travma öncesi ve travma sonrası olarak ikiye ayrılmaktadır.” (Doğan, 2022: 6). Travmalarından hareketle anlatıcısı konumundaki sözce öznesine travmatik yaşantı yükleyebilen sözceleme öznesi, aynı zamanda roman kişileri olan sözcelemenin sözce öznesine de bu durumu kazandırabilmektedir. Travmatik süreçleriyle akıl hastanesinde tedavi gören şair ve yazarların psikolojik duygu durumları ve teşhisli hastalıkları da anlatıyı etkileyen bir unsur olarak post-travmatik metinlere dâhil edilebilmektedir. Travma edebiyatının şiir sahasında diyalektik imgeyi doğuran zihinsel imgelerin psikoseksüel gelişimi konusu, sözlü imgeleri kavramsal anahtar modeliyle incelemeyi ve metaforları akıl hastalıklarıyla ilişkilendirmeyi öngörmektedir. Özellikle Hz. Şems Osman Nuri, Abdülhak Hâmid, Ahmed Haşim, İlhan Berk, Ümit Yaşar Oğuzcan, Cemal Süreya ve Ece Ayhan'ın şiirlerinde görülen ayrılık travmasının; Hakkı Bey, Darbaz-zâde Ali Rûhi, Mehmed Emin Feyzî Bey, Tefik Fikret, Ahmed Vefâ Bey, Osman Nevres Efendi, Neyzen Tefik, Yeman Dede, Necip Fazıl Kısakürek, Cahit Sıtkı Tarancı, Arkadaş Zekâi Özger veya Küçük İskender'in dizelerinde farklı biçimlerde özerklik travmasıyla koşut ilerlemesi, diyalektik imge açısından dikkat çekicidir. Bireysel travmaların yanı sıra toplumsal olayların neden olduğu travmatik söylemin de travma edebiyatı olarak adlandırılan türde yer edindiği gözlenmektedir.

Travma edebiyatı adlandırması Türk edebiyatı kapsamında geçerliliğini sürdürmezken, “göç edebiyatı” dalı öne çıkmaktadır. Oysa edebî travmanın alanının genişletilmesi ve oluşturulan sözcenin sözceleme öznesi ile sözcelemenin alıcısı konumundaki okuyucusu/izleyicisi arasındaki bağın güçlendirilmesi gerekmektedir. Türkiye’de travma edebiyatı vardır ve post-travmatik dönemde sanatçıların kaleme aldığı eserlerden oluşmaktadır. Edebî travma kuramı kapsamında incelenecek bu eserler, Türk edebiyatına katkı sağlamakla birlikte dil bilimi-

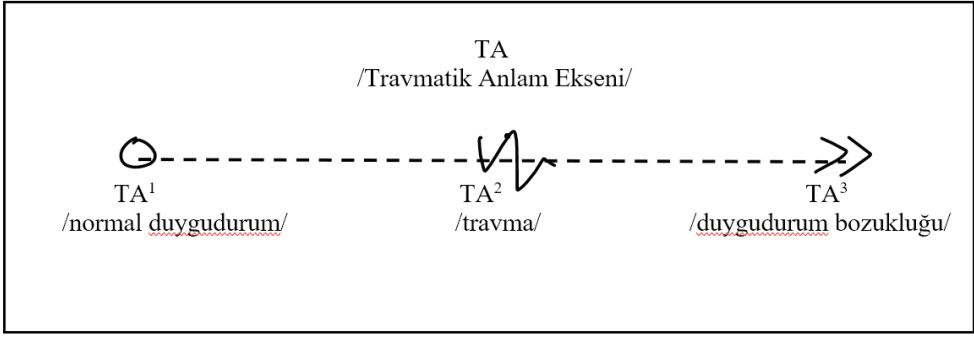
nin verilerini kullanarak sanatçısının travmasının ifşası olan dilsel göstergeleri içermektedir. Bu okuma biçimine, semptomatik okuma adı verilmekle birlikte psikanalizin alt dalı olarak incelenmektedir. Türk edebiyatının savaşlar ve göçlerle gelişen arka planı -Saussure'e göre artsüremli yapısı- toplumsal travmaların eserlerden okunmasına neden olmaktadır. Travma edebiyatı denildiğinde şiir, hikâye, roman, anı, günlük, mektup ve biyografi türünden eserlerin arka planı akla gelmelidir. Yazarın ölümüyle birlikte anlatıcının doğduğunu söyleyen Roland Barthes'in aksine yazar merkezli okumalar ve toplum merkezli okumalar anlatıdaki travmatik olguları sezebilmeyi öngörmektedir. 1860'tan itibaren oluşturulan kurgusal eserlerin özellikleri, yazarının/şairinin veya dönemin travmalarına ışık tutmalarından hareketle belirlenmektedir. /Savaş/-/göç/-/ihtilal/ izlekleriyle ilerleyen üçgende merkezde kalan travma olgusu, psikolojik boyutlarıyla bütün sosyolojinin merkezine yerleşerek edebî esere nüfuz eder. Tanzimat Fermanı'nın ilanı (1839) ile başlayan kargaşanın I. Meşrutiyet'in (1876) ve II. Meşrutiyet'in ilanı (1908) ile devam etmesi, şair ve yazarların siyasi iktidar ekseninde toplumsal travmalarla mücadele ettiklerini göstermektedir. Namık Kemal, Ali Suavi, Ziya Paşa, Direktör Ali Bey, Ahmet Vefik Paşa, Ahmet Mithat Efendi, Abdülhak Hamid, Recaizade Mahmud Ekrem gibi isimlerin eserlerinden hem toplumsal hem bireysel travmaları anlaşılmalıdır.

Cumhuriyet'in Çağdaş edebiyat olarak adlandırılan dönemlerine bakılacak olursa aynı tablonun ihtilaller üzerinden geliştiğini söylemek mümkündür. Özellikle roman türünde "12 Mart Romanları" olarak adlandırılan romanların kaleme alındığı dönemin bir nesil üzerinde yarattığı travmatik etkiler sembolleşmiştir. Öyle ki 1800'lerden sonra Fatma Aliye Hanım, Emine Semiye, Şukufe Nihal, Halide Edib, Suat Derviş, Peride Celal, Müfide Ferit Tek, Semiha Ayverdi, Halide Nusret Zorlutuna; 1940'lardan sonra Nezihe Meriç, Emine Işınsoy, Oya Baydar, Leyla Erbil, Sevim Burak, Adalet Ağaoğlu; 1970'lerde ise Pınar Kür, Ayşe Kulin, Sevgi Soysal, Firuzan, Duygu Asena gibi kadın yazarların eserleri, feminist eleştiri kuramı ile edebî travma kuramının örtüştüğü göstergeleri içermesi bakımından travma edebiyatına dâhil edilebilir. Sanatçıların, eserlerinde ortaya koydukları kurgusal kişiliklerde farklı buhranlarını yansıttıkları, erkek ve kadın yazarlar üzerinden çeşitli biçimlerde görülmektedir. Bu noktada toplumsal cinsiyet ve feminizmin psikanalizle kesişim noktası, kimi zaman travmatik dış ve travmatik eril söylemi yaratmaktadır.

Sanatçının yarattığı anlatıcının travmalara sahip olması da olası bir durumdur. Kurgusal şahıs olarak anlatıcının varlığı her ne kadar kurgusal travmayı yazınsallık bağlamında önceliyor olsa da derin yapıda karşılaşılan grotesk figür sanatçının kendisidir. Travmanın yazınsal semptomlarından olan duygusal şok ve uzun vadeli nevroz, kurgu ile psikolojik söylemi yakınlaştırmaktadır. Kurgulanan kişi, zaman ve uzam ulamlarının; kaygı, depresyon ve takıntı hâlleri etrafında niteleme sıfatlarıyla tasvir edildiği görülmektedir. Gotik ve grotesk bir yapı olan travmatik söylemin travma edebiyatını yaratması, Loftus ve Hyman'e (1997: 247) göre nevrotik davranışlar kişinin etrafı ve dünyayla ilgili algısını değiştirebilecek şekilde anlatsal yapıya dâhil olur; bu noktada ortaya çıkan güvenilir anlatıcı modeli, yaşadıklarını saklayabilmektedir. Şok durumunda duygusal tepkilerin kesin ve detaylı biçimde hatırlanabileceğini eklemektedir. Kurgusal yapıdaki alımlama estetiğinin bıraktığı boşluklar da tıpkı şoka maruz

kalan bireyin verdiği tepki gibi kopuk ve çizgisellikten uzaktır. Sanatçı, edebî eserini kurgularken belirli boşlukları okuyucusuna düşünme payı bırakabilmek için bırakmaktadır.

Bireysel ve toplumsal travmalarıyla mücadele eden sanatçıların kurgusal eserlerinde ortaya koydukları travmatik kişilikleriyle Türk edebiyatı sahası, 19. yüzyıldan bu yana gelişim gösteren travmatik imgeleme ve sözcüleme aşamalarını kelime düzeyinden uzun metin düzeyine kadar gerçekleştirmektedir. Yazar ve şairlerin kaleme aldıkları bir unsurdan hareketle kurguladıkları imajlar, Jacobson'un iletişim şemasında olduğu gibi dil kanalıyla iletilmekle birlikte amaçlarla araçları eş değer tutmaktadır. Metinlerin anlam eksenlerindeki dönüşüm aşamalarını travmanın oluşturduğu görülmektedir. Anlatının genel yapısı, travmatik semptomlarla şekillenmektedir. Kırılma noktasında bulunan psikolojik bozukluklar, yazınsal eserin gösteren ve gösterilen boyutlarını yansıtmaktadır.

Şekil 1. Travmatik anlam eksenini

Travmanın anlam ekseninde yarattığı normal duygudurumun bozulması, şiir dilinde semptomları meydana getirerek ontolojik sorgulamaları mimesis üzerinden açıklamaktadır. Travmatik bir söylemin başlangıcında (TA¹) /mutluluk/-/mutsuzluk/ zıtlıkları olabileceği gibi travmaya maruz kalınmasıyla birlikte (TA²) sonrasında oluşan duygudurum bozukluğu düzleminde (TA³) /artarak devam eden mutsuzluk/-/umutsuzluk/-/bunalım/-/melankoli/ soyut izlekleriyle karşılaşılmaktadır. Kendi aralarında semantik ilişki, morfolojik yapıyı da beraberinde getirmekle birlikte figüratif yapıyı etkilemektedir. Kolektif travma anlayışıyla şekillenen Aristoteles'in *lexis* olarak adlandırdığı dil kullanımı, paralel bir süreç işletmektedir.

Figürlerin oluşumu, gösterge olmaya giden yolda olduğu gibi anlamı değiştirip dönüştürmektedir. Bunlardan hareketle bahsedilen şekildeki anlam eksenini soyut izlekler üzerinden incelendiğinde içeriğin, sanatçının incelediği ölçüde ele aldığı yapıtta boyut değiştirdiği gözlenmektedir. Göstergebilimci Greimas'ın modeli çerçevesinde ilişkilendirilebilecek olan anlatsal eksen, travma ile her iki durumun ayrışım ilişkisi (TA¹ U TA²) kapsamında değişim göstermektedir. Bu noktada travmatik anlam ekseninde dizisel ve dizimsel yapıdaki değişimlerde *karşıt anlamlılık* (İng. *Antonymy*) ve *çok anlamlılık* (İng. *Polysemy*) ortaya çıkmaktadır. Bir gösterenin birden çok gösterge ifade etmesiyle doğan anlamlar, travmanın yol açtığı özellikleri Rönesans'tan bu yana imlemektedir. Kültürel değişimlerle ontolojik sorgulama-

lar artsa da dil felsefesi alanında dil bilimsel açıdan travmanın değiştirdiği bireysel-kültürel yapıdaki başkalaşım dikkat çekicidir. Metnin anlatisallık boyutunda öne çıkan kişi, zaman, uzam ulamları, yapı düzleminde geleneksel biçim/içerik ikili karşıtlığını kırar ve yeni bir aksiyon kazandırır. Travma edebiyatının yaratıcılık boyutundaki izlerin anlatisallığa etkisi kapsamında Ludden (2019: 420) “Introduction: On Creativity and Not-knowing in Trauma Narratives and Theories” başlıklı yazısında benzer konulardan yararlanarak travmanın yarattığı ruhsal durumun yazınsal metni etkileyerek bir tür oluşturabileceğinden bahsetmektedir. Travma edebiyatı kapsamında kurgusal travmaların ele alınması, sözceleme sırasındaki sözceleme öznesinin travmatik perspektiflerini de içermektedir. İç içe geçen anlam örüntüleri ise metinde anlamsal ve biçimsel değişimlere neden olmaktadır.

Türk travma edebiyatı olarak adlandırılacak tür, kuramsal altyapısıyla birlikte kavramsal ve sözlüksel alanını Erken Dönem, Tanzimat, Ara Nesil, Servet-i Fünun, Fecr-i Ati, Millî Edebiyat ve Cumhuriyet Dönemlerinden örneklerle eril ve dişil söylem üzerinden örneklemektedir. Savaş ve göçlerin oluşturduğu toplumsal travmalar yerini kimi zaman, sevdiğinden ayrı düşen veya ölüm yoluyla sevdiğini kaybedenlerin bireysel travmalarına bırakmaktadır. Kurgusal türlerin örnekleri incelendiğinde, Türk edebiyatında travmalara odaklanan eserlerin verildiği dikkati çekmektedir. Bu nedenle, sözceleme sırasında psikolojik travmanın yazınsal yaratıcılığı tetiklediği gözlenmektedir.

Sonuç

Psikolojik travma olgusu, yazınsallık bağlamında itiraf edilen bir sır niteliği taşımaktadır. Yazarlar ve şairlerden oluşan sanatçılar grubunun, edebî travma kuramı kapsamında incelenebilecek verileri eserlerine dâhil ederek hem kurmacayı oluşturdukları hem de travmayı sanatın nesnesi hâline getirdikleri gözlenmektedir. Sözcelemede sanatsal yaratımın bir sonucu olarak edebiyata dâhil edilen psikolojik travma olgusu, travma edebiyatının odak noktasıdır. İnceleme alanına dâhil edilen travmanın ruhsal boyutuyla bıraktığı derin izler, edebî eserlerde; imge, gösterge ve söz sanatı olarak ortaya çıkmaktadır. Türk edebiyatının 1839’lu yıllarından itibaren Erken Dönemle başlayan serüveni, Cumhuriyet Dönemi’nin 2000 sonrasına uzanan süreçte /savaş/, /göç/, /kayıp/, /bağlanma/, /ayrılık/, /ölüm/, /yas/ izleklerini sanatsal bir travmatik söylemle buluşturmaktadır. Sanatsallığı; anlatisal, söylemsel ve figüratif yapıda dilsel göstergeler üzerinden kurama dayandırmaktadır.

Edebî travma kuramının, yazınsal eserlerde iki ayrı incelemesi mevcuttur. Anlatıcının aktardığı kurgusalıktaki travmalar, anlatisallık düzleminde çözümleniyormuş gibi görülse de asıl olarak kastedilen eseri oluşturan yazar veya şair fark etmeksizin sanatçısının duygu durumudur. Psikanalizin verilerinin kullanılmasının yanı sıra edebî alanda sadece travmatik edebiyat araştırmalarına yönelen ve travma edebiyatını tanımlayan kuram edebî travma hareketidir. Roman ve hikâye gibi düzyazıyla kaleme alınan kurgusal metinlerdeki travmatik yaklaşım ile şiir sahasında dizeler üzerinden ele alınan durum birbirinden farklıdır. Şiirselliğin dilsel göstergelerindeki, Doğu belagatındaki söz sanatları ile Batı retoriğindeki figürler, roman sanatına göre imgesel açıdan daha ileridedir.

Araştırma ve yayın etiği beyanı: Bu makale tamamıyla özgün bir araştırma olarak planlanmış, yürütülmüş ve sonuçları ile raporlaştırıldıktan sonra ilgili dergiye gönderilmiştir. Araştırma herhangi bir sempozyum, kongre vb. sunulmamış ya da başka bir dergiye değerlendirilmek üzere gönderilmemiştir.

Yazarların katkı düzeyleri: Makale tek yazarlıdır.

Etik komite onayı: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal destek: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

Çıkar çatışması: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Research and publication ethics statement: This is a research article, containing original data, and it has not been previously published or submitted to any other outlet for publication. The author followed ethical principles and rules during the research process. In the study, informed consent was obtained from volunteer participants and the privacy of the participants was protected.

Contribution rates of authors to the article: The article is single-authored.

Ethics committee approval: Ethics committee approval is not required for the study.

Support statement (Optional): No financial support was received for the study.

Conflict of interest: There is no conflict of interest between the authors of this article

Kaynakça

- Aygan, T. (2018). *Haunted stages: Representations of war trauma in Contemporary English Drama* [Unpublished Ph.D. Thesis] Atatürk University Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aygan, T. (2024). Konuşul(a)mayanı anlatmak: Travma teorisi ve edebiyat. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 14(27), 115-138.
- Balaev, M. (2014). Literary trauma theory reconsidered. *Contemporary Approaches in Literary Trauma Theory*, M. Balaev (Ed.) Palgrave Macmillan, a division of Macmillan Publishers Limited.
- Balaev, M. (2018). Trauma studies. In *A Companion to Literary Theory*, D.H. Richter (Ed.) <https://doi.org/10.1002/9781118958933.ch29>.
- Breuer, J. & Freud, S. 1955 [1895]. Studies on hysteria. In *Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*. 2, (J. Strachey, Trans.) Hogarth.
- Çalışkan, U. (2018). *Traumatic Poetics: Witnessing and its horizons in Leylâ Erbil's Last Texts* [Unpublished master dissertation] Boğaziçi Üniversitesi.
- Dağ Karataş, R. (2016). *Cinsel saldırı mağdurlarında travma sonrası stres bozukluğu ve ilişkili faktörler* [Tıpta Uzmanlık Tezi] Osmangazi Üniversitesi Tıp Fakültesi.
- Doğan, M. N. (2022). *Türk şiirinde psikolojik travmanın izleri (1860-2020)* [Yayımlanmamış Doktora Tezi] Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Freud, S. (1979). *Sanat ve sanatçılar üzerine* (K.Şipal, Çev.) Bozak.
- Heidarizadeh, N. (2015). The significant role of trauma in literature and psychoanalysis. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 192, 788-795.
- Jung, K. G. (1981). Psikoloji ve Edebiyat. *Psikanaliz açısından edebiyat* (S. Hilav, Çev.) Dost Kitabevi.
- Laub, D. & Podell, D. (1995). Art and trauma. *The International Journal of Psycho-Analysis*, London, 76 (5), 991.

- Loftus, E. F. & Hyman, I. E. (1997). Some people recover memories of childhood trauma that never really happened. *Trauma and Memory - Clinical and Legal Controversies*. Paul S. Appelbaum, Lisa A. Uyebara, Mark R. Elin (Eds.) Oxford University Press.
- Ludden, T. (2019). Introduction: On creativity and not-knowing in trauma narratives and theories. *German Life and Letters*, 72, 399-426. <https://doi.org/10.1111/glal.12241>
- Marder, E. (2006). Trauma and literary studies: Some enabling questions. *Reading On: A Journal of Theory and Criticism*. N.p. 01 Jan, 2006. Web. 01 Nov, 2015. <http://read.ingon.library.emory.edu/issue1/articles/Marder/RO%20-%202006%20-%20Marder>.
- Weiss, A. (2019). (Not) Looking back, looking forward: Post and future memory in *everywhere at the End of Time*. *Journal of Literature and Trauma Studies* 8(2), 101-114. doi:10.1353/jlt.2019.0009.
- Sasani, S. & Arjmandi, D. (2018). Post-Traumatic people in Paul Auster's the book of illusions from Cathy Caruth's and Michelle Balaev's perspectives. *Kata Petra*, 9-17.
- Schönfelder, C. (2013). *Wounds and words: Childhood and family trauma in romantic and postmodern fiction*. Transcript Verlag.
- Stampfl, B. (2014). Parsing the unspeakable in the context of trauma. *Contemporary Approaches in Literary Trauma Theory*, M. Balaev (Ed.) Palgrave Macmillan, a division of Macmillan Publishers Limited.
- Vickroy, L. (2014). Voices of survivors in contemporary fiction. *Contemporary Approaches in Literary Trauma Theory*, M. Balaev (Ed.) Palgrave Macmillan, a division of Macmillan Publishers Limited.

Bu eser Creative Commons Atf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

(This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License).